

dr. Ramona Novicov

ARTA PREISTORICĂ

Primele semne ale creativității umane s-au manifestat la începuturile civilizațiilor și au fost legate de apariția lui „homo sapiens”. Ceea ce denumim cu un termen modern „artă” a fost un fenomen ce avea la bază practici magice bazate pe o credință animistă.

Periodizări

epoca pietrei: paleolitic / neolitic

epoca metalelor: bronz / fier

Picturile rupestre apar la sfârșitul paleoliticului (cca. 40 000 – 10 000 î. Ch.). Cheia lor de lectură nu aparține domeniului **esteticului**, ci aceluia al **funcționalului**: imaginea avea funcții magice, deci era investită cu putere spirituală. Imaginile pictate în adâncurile peșterilor, pe versanții munților, pe suporturi mobile (oase, pietre...) sau pe propria piele au fost considerate instrumente de magie eficiente, menite să facă legătura dintre forțele vizibile și cele invizibile ale lumii. La începutul secolului XX, pictorul elvețian Paul Klee a rezumat „programul” universal al imaginilor artistice al cărui început se situează în preistorie: „*Arta nu reproduce vizibilul, ci face vizibil*”. Prin linii sintetice și culori minimale, omul preistoric configura imagini prin care putea intra în relație și rezonanță cu fenomenele și ritmurile cosmice. Ceea ce numim astăzi ARTĂ erau imagini de contact cu forțele nevăzute ale lumii, imagini – *releu*, indiferent că erau pictate, modelate, gravate, tatuate, cântate (incantate), dansate.

Imagini pictate în preistorie au fost descoperite pe toate continentele, dar cele mai spectaculoase mărturii sunt păstrate în peșterile din munții Cantabricsi (nordul Spaniei) și în cele din sudul Franței: Lascaux, Altamira (15000 – 10000 î.Ch.), Peche-Merle, Font-de Gaume, Terruel. Altele s-au păstrat în clima uscată a nordului Africii, la Tassili, altele în

Siberia sau in puncte diferite ale globului. Scenele reprezentate erau cele de vânătoare sau cele legate de cultul fertilității, repere vitale ale existenței umane. Limbajul plastic era unul simbolic, universal inteligibil, fie că era figurativ, fie nonfigurativ. La sfârșitul perioadei neolitice, odată cu stabilizarea climei, pe lângă vânătoare, apare un nou mijloc de existență: agricultura. Statuetele feminine din această perioadă sunt expresia plastică a cultului fertilității. („Venus” din Willendorf, „Venus” din Lespugue). O realizare plastică excepțională este perechea de figurine descoperite la Hamangia (lângă Cernavodă) prin concizia modelajului dar mai ales prin expresivitatea atitudinii. In aceeași perioadă a neoliticului se dezvoltă spectaculos ceramica. Printre cele mai valoroase creații ale mileniului trei se numără vasele culturii Cucuteni (Iași); motivele caracteristice sunt meandrul și spirala; gama cromatică, deși sobră, este bogată și nuanțată, cu predominanța roșului, ocrului, brunului, albului și negrului. O altă piesă de excepție a neoliticului este vasul ritualic antropomorf denumit „Zeița de la Vidra” (Ilfov) ce aparține culturii Gumelnița.

Trecerea de la o viață nomadă la una sedentară a făcut posibilă dezvoltarea arhitecturii. Fenomenul marchează trecerea de la Paleolitic la Neolitic (8000 – 3000 î.Ch.). Din a doua jumătate a mileniului trei î.Ch. se înalță primele repere ale unor sanctuare colective. La început acestea iau forma unor aliniamente de menhire (pietre monumentale, monolitice, înfipte vertical în pământ pe trasee simbolice foarte ample), așa cum se vad astăzi lângă localitatea franceză Carnac. O formă mai evoluată de monumente megalitice sunt dolmenele, ce delimitează un spațiu de tip arhitectural (un prag / portal) prin plasarea unei pietre orizontale peste două pietre verticale de susținere (montanți). Cea mai spectaculoasă evoluție a construcțiilor megalitice preistorice o constituie cromlehurile, ansambluri de pietre monumentale dispuse pe trasee circulare concentrice. Un exemplu elocvent este ansamblul de la Stonehenge, din sudul Angliei, cu o destinație cultică legată de venerarea Soarelui, deci implicit având un rol astrologic (primele faze de construcție sunt datate în a doua jumătate a mileniului trei). Cromlehurile descriu un spațiu ce poate fi deja considerat ca produs al unui program de tip arhitectural pentru că dispoziția blocurilor de piatră descrie o incintă, deci marchează o delimitare clară între spațiul exterior, nediferențiat (*spațiul profan*) și cel interior, calificat prin ritualul religios (*spațiul sacru*). Incintei descrie în plan orizontal în

corespunde în plan vertical colonada alcătuită din stâlpi fasonați din blocuri uriașe surmontați de arhitrave de aceleași proporții (4 – 8 m.) Prin această dispoziție spațială, este delimitat cu claritate spațiul interior de cel exterior. Putem spune că principiile elementare ale arhitecturii au apărut odată cu ridicarea cromlehurilor, expresii constructive ale unui program spațial capabil să facă diferențierea între spații calificate și spații amorse, fără identitatea unei configurații.

Bibliografie minimală:

Marco Bussagli, *Să înțelegem arhitectura*, Ed. Enciclopedia RAO, București, 2005

Mircea Eliade, *Nostalgia originilor*, Editura Humanitas, București, 1994

Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, Editura Univers, București, 1978

E.H.Gombrich, *Istoria Artei*, Pro Editură și Tipografie, București, 2007

XXX, *Istoria vizuală a artei*, Enciclopedia RAO, București, 2003, (Ed. Larousse)

dr. Ramona Novicov

ARTA MESOPOTAMIEI

Aria geografică: Asia Mică - teritoriul cuprins între fluviile Tigru și Eufrat. Arta mesopotamiană cuprinde o succesiune de culturi și civilizații care s-au succedat în intervalul temporal cuprins între 5000 și 300 î.Ch. Mesopotamia este un nume generic dat de greci pentru a cuprinde într-un cuvânt multitudinea civilizațiilor milenare desfășurate pe teritoriul “din mijlocul râurilor”. Aceste civilizații au fost: *presumeriană* (5000-3000 î. Ch.), *sumeriană* (3000-2500 î.Ch.), *akkadiană* (2500-2000 î. Ch.), *neosumeriană* (2000-1800 î.Ch.), *babiloniană* (1800-1600 î.Ch.), o perioadă confuză de criză (1600-1200 î. Ch.), civilizația *asiriană* (1200-600 î. Ch.), *noul imperiu babilonian* (600-500 î.Ch.), *imperiul persan* (500-331 î. Ch.).

În ansamblul ei, arta mesopotamiană nu a fost o artă “naturalistă”, adică nu a fost interesată de redarea caracterelor exterioare, trecătoare și schimbătoare ale lumii fenomenale. Dimpotrivă, ea a redat prin forme plastice caracterul spiritual, esențial, arhetipal al celor reprezentate. Caracterele fizice erau subliniate, amplificate sau estompate pentru a exprima cât mai bine apartenența la o lume strict ordonată și ierarhizată, guvernată de forțe spirituale comune atât lumii celeste cât și celei umane. Expresivitatea artei mesopotamiene reducea forma la esențial, dar amplifică mesajul emoțional al stărilor interioare: adorația, eroismul, puterea, noblețea, frica, deznădejdea, suferința, înfrângerea. Acum apare imaginea supusă unor legi (canoane) plastice strict alcătuite și respectate, ele având autoritatea unor imagini revelate. Aceste legi plastice sunt: axialitatea, verticalitate, frontalitatea, simetria, perspectiva hieratică (gr. *hieros*-sfânt). Imaginile, majoritatea de luptă, subliniază diferența între personajele aflate sub protecție divină, care înving întotdeauna, și cele sortite înfrângerii, deci căderii în haosul primordial. Primele sunt reprezentate invariabil într-o postură axială, supuse strict canonului divin. Personajele adverse sunt reprezentate, dimpotrivă, într-o mișcare agitată, cu corpul frânt, într-o postură ce exprimă groază, umilința înfrângerii, suferința. Același tratament plastic este aplicat imaginilor ce reprezintă animale sălbatice, vânătoarea fiind considerată tot o formă de luptă, de confruntare de forțe. Pentru a amplifica caracterul

spiritual al imaginilor antropomorfe, privirea este intens subliniată printr-un machiaj puternic al ochilor și prin dilatarea extatică a pupilei. Este subliniată astfel ideea că ochii sunt poarta sufletului prin care omul poate, prin efort spiritual, să vadă întreaga bogăție a lumii aflate dincolo de granița vizibilului. În acest sens ia amploare un tip de reprezentare zoomorfa excepțională: figuri compozite, imaginare, alcătuiau o armată fabuloasă, de neînfrânt, menită să apere cetățile și locuitorii lor de forțele malefice.

Lucrări semnificative:

“*Stindardul din Ur*” (arta sumeriană). Apare clar exprimată ideea de friză serială ce va culmina în arta persană prin friza “Nemuritorilor”. Tema este aceea a confruntării pe viață și pe moarte, în consecință imaginea devine expresia plastică a unui câmp de forțe, organizată conform unor canoane stricte.

“*Stela lui Naram-Sin*” (arta akkadiană). Scena este compusă în forma piramidală, astfel încât regele domină mulțimea luptătorilor. Victoria este semnul grației divine. Sculptorul marchează clar diferența de ordin existențial dintre învingători și învinși, dintre viață și moarte. Prin imagine se fixează în eternitate acest raport, pentru că hotărîrea zeilor este definitivă. De aici decurge marea importanța pe care o aveau imaginile în întreaga epocă antică, o importanță vitală, perpetuată și în majoritatea epocilor artistice ale perioadei creștine.

“*Statuia lui Gudea din Lagaș*” (arta neosumeriană). Imaginea conducătorului luminat (luptător și arhitect), reprezentat într-o postură ce exprimă liniște interioară, concentrare, forță. Proporțiile sculpturale dovedesc un simț foarte dezvoltat al monumentalității.

“*Codul lui Hammurabi*” (arta neo-babiloniană). Este o stelă pe care sunt înscrise cele 282 de legi care vor constitui factorul de unitate în vastul regat babilonian. Imaginea îl reprezintă pe rege primind legile direct de la zeul-soare, fapt ce garantează existența unei ordini terestre asemănătoare celei divine.

“*Regele Assurbanipal la vânătoare*” (arta asiriană). Tehnica predilectă a asirienilor, dusă la un grad de rafinament exemplar, este basorelieful. Scena de vânătoare este tipică pentru viziunea asupra rolului imaginii pe care o are un stat ofensiv, puternic: se conturează acum cu claritate convențiile (canoanele) unei arte *de propagandă*, menite să glorifice virtuțile militare și ideologice ale unei mari puteri.

“*Taur înaripat*”, “*Leoaica ranită*” (arta asiriană, palatele din Dur-Sarukin și Ninive). Sunt ipostaze diferite ale puterii și înfrângerii. În special imaginile de animale rănite descoperite în cetatea Ninive sunt excepționale prin valoarea lor expresivă.

“*Poarta zeiței Iștar*”, animalele compozite (himere, genii) de pe zidurile cetății Babilon (arta neobabiloniană). Acestea aveau un rol *apotropaic* (de apărare în fața atacului forțelor melefice).

“*Friza Nemuritorilor*” (arta persană, palatul din Persepolis). Este o imagine specifică unei arte imperiale (aulice). Pe lângă grandoare, fast, strălucire, claritate și monumentalitate, friza arcașilor persani duce la apogeul expresivității plastice a ritmului solemn, a cadenței infinite ce asigură, în planul spiritual al eternității, o victorie absolută.

Bibliografie

Marco Bussagli, *Să înțelegem arhitectura*, Ed. Enciclopedia RAO, București, 2005

Mircea Eliade, *Cosmologie și alchimie babiloniană*, Editura Moldova, Iași, 1991

E.H. Gombrich, *Istoria Artei*, Pro Editură și Tipografie, București, 2007

XXX, *Istoria vizuală a artei*, Enciclopedia RAO, București, 2003, (Ed. Larousse)